

De slag om Deventer

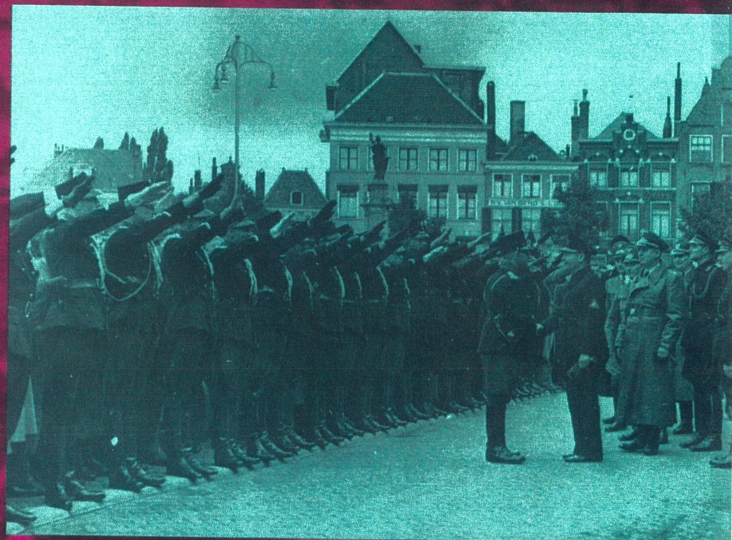
9/10 april 1945

Uit: Klakkende laarzen aan de IJssel, 1995

K.H. Vos met medewerking van dr. C. Hilbrink

KLAKKENDE LAARZEN AAN DE IJSSEL

*DEVENTER EN ZIJN INWONERS IN
DE TWEEDE WERELDOORLOG*

Arko Uitgeverij

Een tankeskader van de 7e Canadese Brigade rukt langs het Overijssels Kanaal op in de richting van de Cröddenbrug te Schalkhaar.

er nog de wind onder. Vordenaren die zich in de dorpskom op straat waagden, werden door Duitse militairen, die door de tuinen slopen, in hun huizen teruggedreven. Intussen rolde die ene gevechtswagen, omgeven door uitbundige Vordenaren, verder het dorp in. Een Vordense inwoner vond het maar niets. 'Wanneer komt het leger nou?', wilde hij van de Canadese sergeant weten, die met zijn verrekijker de omgeving aftuurde. 'This is the army', antwoordde hij zelfverzekerd.

De bevrijding van Vorden kostte de Canadezen eigenlijk geen inspanning. Maar zo gemakkelijk verliep het niet overal. Drie divisies rukten op vanuit het verzamelgebied bij Didam. De Vierde Canadese Tank Divisie werd in oostelijke richting gestuurd. De Tweede en Derde Infanterie Divisie zouden gezamenlijk een meer noordelijke lijn volgen. Binnen de Derde Divisie was een taakverdeling gemaakt. De Achtste Brigade van deze divisie kreeg opdracht Doesburg te bevrijden, de Negende Brigade werd de bevrijding van Zutphen toevertrouwd. Beide brigades kregen het zwaar te verduren, want de Duitsers wensten de beide IJsselsteden niet zonder meer prijs te geven. De tegenstand was zo groot, dat het gevechtsprogramma een achterstand van bijna een week zou oplopen.

De Zevende Brigade trok intussen samen met de Tweede Canadese Infanterie Divisie op in de richting van het Twentekanaal, mede ter bescherming van de oostflank van Zutphen. Zij troffen alle bruggen over het kanaal vernield aan. In het gebied ten noorden van het kanaal hadden de Duitsers een poging gedaan om uiteengedreven troepen te verzamelen en er stellingen mee te bemannen. Het betrof in hoofdzaak 'Fallschirmjäger'. Daarmee werd de overtocht van het kanaal, die bij Almen zou plaatsvinden, er niet eenvoudiger op. Eerst moest een bruggehoofd op de noordelijke oever worden bevochten. Pas daarna kon de

genie beginnen aan de bouw van noodbruggen. De volgende verrassing was dat ook de bruggen over de Schipbeek waren vernield. De genie, gewend aan moeilijke klussen als het leggen van noodbruggen over de Rijn, vond het leggen van een oeververbinding weliswaar een peuleschilletje, maar het kostte wel tijd. Intussen regen berichten over hoopvolle vorderingen van geallieerde troepen zich aan: Enschede, Almelo, Hengelo, Doetinchem, Lochem, Münster, Bielefeld en Osnabrück waren al veroverd.

Waarom duurt het zo lang?

Wie eindeloos uitziet naar zijn bevrijding verliest zijn gevoel voor logica. Als de Canadezen in Almelo staan, waarom komen ze dan niet richting Deventer? Wat doen ze in Münster, een Duitse stad? Dat zou nog best kunnen wachten. Bevrijding van Schalkhaar, Lettele, Olst, Bathmen, Diepenveen en Deventer is toch belangrijker dan bezetting van Duitse steden? In de laatste dagen van maart en de eerste week van april steeg het ongeduld tot een hoogtepunt. In Deventer heerste een merkwaardige sfeer. Door de bezetter gevorderde huizen werden plotsklaps verlaten... Zwarte Duitse tanks rolden uit westelijke richting over de brug en gingen richting Zwolle... Een rot marcherende Landwachters zong niet meer...

Het was Goede Vrijdag, 30 maart 1945. Geen markt, zoals vroeger. Stille, die slechts verbroken werd door artillerievuur heel in de verte. De volgende dag was de zaterdag voor Pasen. Zo stil was Stille Zaterdag nog nooit. De stilte had echter een macabere ondertoon. Mannen zag je niet op straat, want al dagenlang werd eenieder die een broek droeg, onverbiddelijk van de straat geplukt en op transport gesteld naar Diepenveen, Olst of soms nog verder. Er moest gegraven worden voor Duitse versterkingen: eenmangaten, loopgraven, stellingen. Deventer leek een stad van vrouwen en kinderen. In de loop van de morgen reden politieagenten op motoren en fietsen door de stad. Als stadsomroepers lieten zij weten dat er na drie uur die middag niemand meer op straat mocht. De bevolking putte hoop uit die mededeling.

Deze zaterdagmiddag leek Deventer een spookstad. Zo nu en dan een patrouille. Laarzen op de klinkers. Een blaffende hond. Een ordonnans op een motor. Een Duits vehikel met een gasgenerator. Een paar verdwaald rondlopende Landwachters. Enkele wachters van de Luchtbescherming op weg naar hun piket. Voor het overige heerste er een onheilspellende stilte. De avond kwam, de nacht ging voorbij. Bij het aanbreken van de dag verschenen weer politieagenten als boodschappers in de stad. De spertijd was opgehe-

ven tot zondagavond 1 april zeven uur. Een troostelozer Pasen was nauwelijks denkbaar. Geen paasweide op de Worp. Geen 'Deventer Strijkje' in de serre van 'Spijker'. Geen kermis op de Platvoet. Slechts de herinnering hieraan leefde als een intermezzo in de algemeen heersende spanning. Er gebeurde niets, hetgeen knaagde aan de gespannen zenuwen van nagenoeg allen. Zo gingen de paasdagen voorbij. De volgende dinsdag was niet anders. Slechts in de verte werd gerommel gehoord.

Er verspreidden zich berichten over de strijd in Zutphen en over de vorderingen van het Canadese leger. De Sicherheitsdienst, die kwartier had gemaakt op de Brinkgreven en in Schalkhaar, was bezig de aftocht te blazen. Duitsers, die zich niet in de slechtste huizen van Deventer hadden laten huisvesten, pakten hun spullen en vertrokken. Boeren zagen zich beroofd van paard en wagen, omdat Duitse militairen op transport moesten. De Canadezen waren bij Almen en bij Goor het Twentekanaal overgestoken. Binnen een paar uur konden zij in Deventer zijn. Althans, dat dachten velen, want wie onwetend was van wat er zich in en om Deventer afspeelde, had de sterke neiging tot een optimistische kijk op alles wat hij waarnam, hoorde en - in deze dagen van spanning - fantaseerde.

Woensdag 4 april was het helemaal stil. Een paar vliegtuigjes stortten boven de stad een lading papier uit. 'Euer Heimatort kann gereten werden!', schreeuwde het pamflet de lezer toe. Het was bedoeld voor de Duitsers, die zich nog manhaftig in Deventer ophielden. In de boodschap van Eisenhower werden zij uitgenodigd de wapens neer te leggen. Wie zich overgaf, werkte eraan mee dat de bombardementsvluchten op Duitsland konden stoppen. Het eigen huis en de familie konden zo ontkomen aan de bittere ervaring die miljoenen Duitsers al hadden ondergaan. De achterkant van het pamflet was in een bescheiden rood

Hitlers propagandachef Joseph Göbbels hield nauwgezet een dagboek bij. Op 10 april noemde hij in zijn notities ook Deventer.

land toe. Hevige aanvallen op Deventer zijn aan de gang. Hier zijn voornamelijk Canadese eenheden ingezet. Noordwaarts oprukkend bereikten vijandelijke voorhoedes het gebied van Almelo, Zwolle en Meppel. Uit het gebied van Lingen-Rheine zijn geen bijzondere gebeurtenissen gemeld. Ook in het gebied ten zuiden van Bremen konden de vijandelijke voorhoedes slechts betrekkelijk weinig vorderingen maken. Van Twistringen uit bereikten ze langs de spoorlijn Bassum. Vanuit het gebied tussen Nienburg en Minden rukte de vijand in oostelijke richting naar Hannover op, zijn voorhoedes staan in de omgeving van Neustadt bij Wunstorf, Stadthagen en Bückeberg. Van Hildesheim uit naar het noorden zwenkend bereikten vijandelijke strijdkrachten in de richting van Lehrte het gebied ten zuiden van het Weser-Elbe-kanaal, zodat nu vanuit het westen en zuiden een aanval op Hannover verwacht moet worden. Een andere strijdmacht trok ten zuiden van Hildesheim verder naar het oosten op en bereikte tussen Hildesheim en Salzgitter de omgeving van Bockenem. Andere vijandelijke eenheden kwamen tot Alsfeld, Kreienssen en Einbeck. De Amerikanen drongen Göt-

uitgevoerd. 'Passierschein' heette het. Het hoefde ten teken van overgave alleen maar boven het hoofd te worden gehouden bij nadering van geallieerde troepen. Eisenhower verzekerde de moedigen dat hun niets zou overkomen. Hij memoreerde de rechten van krijgsgevangenen en gaf de verzekering dat zijn manschappen deze respecteerden. Geen Duitser zou het papiertje gebruiken. Er gebeurde nog wat: de brug op de Snipperling ging de lucht in. Het werd dus blijkbaar menens. Maar ook op vrijdag 6 april gebeurde er helemaal niets. Mevrouw H. Schaap-van Egmond verwoordde in haar dagboek de gevoelens van velen: 'Morgen wordt het 14 dagen dat de geallieerden bij Doetinchem waren en nóg zijn ze niet hier. In Duitschland stormen ze vooruit. Ik denk dat hier te veel frische, jonge moffen zitten, fanatiek en die nog niet veel meegemaakt hebben.' De oorzaak was echter een andere.

De eerste gevechten

De Zevende Brigade wilde, nadat zij eenmaal over het Twentekanaal was, linea recta richting Deventer. Heel simpel lag daar in het veld, bijna evenwijdig aan de IJssel, de weg van Eefde via Gorssel naar Epse als toegangspoort tot Deventer. In de voorafgaande weken hadden de Duitsers zo'n opmars aanzien komen; ze hadden in allerijl schuttersputten en loopgraven laten aanleggen. Hoe dicht de geallieerden bij Deventer kwamen, hoe feller de tegenstand werd.

De Duitse verdediging bestond uit wat nog restte van de 6. Fallschirmjäger Division, die geleid werd door luitenant-generaal Hermann Plocher. Hij vestigde zijn hoofdkwartier bij Holten. In en rond Deventer verbleven vooral eenheden van de 16. en 17. Fallschirmjäger Regimenten. Bij voorgaande operaties hadden deze troepen grote verliezen geleden.

Aanvulling had plaatsgevonden met pas opgeleide jonge soldaten, in feite kinderen van zestien jaar of jonger, en reservisten. De laatsten behoorden tot de oudste categorieën soldaten. Van goed geoefende formaties was geen sprake. De motivatie om als frontsoldaat te dienen, bestond amper; bij herhaling was sprake van desertie. De gevechtskracht was matig. Niettemin vormden de Duitse troepen voor de Canadezen een hinderlijk obstakel.

De Duitse artillerie vuurde onophoudelijk, voornamelijk vanuit stellingen bij Twello en Duistervoorde. Westelijk van de IJssel werd door de Duitsers vooral machinegeweervuur ingezet om de Canadezen in hun opmars te stuiten. De Canadezen besloten de aanvalslinie te verbreden. Het zou het gemakkelijkst zijn om via de brug over de Koerhuisbeek de stad binnen te komen. De Zutphenseweg (met daarin de Koerhuisbeekbrug en de Twentol-

brug) zou echter werken als een corridor en daarmee een gemakkelijk doelwit voor de verdedigende Duitsers vormen.

Brigade-generaal T. Graeme Gibson liet zijn bataljons uitwaaiëren. Vanuit het gebied Epse-'t Joppe liet hij ook oprukken in de richting van de buurtschappen Oxe en Snipperling en het dorp Colmschate. Daar meldde zich echter de Schipbeek als een hindernis. Bovendien zou, als men eenmaal tot de Snipperling was doorgedrongen, het Overijssels Kanaal nog overgestoken moeten worden. De brug op de Snipperling lag al in duigen. De Rietmansbrug in de Colmschaterstraatweg en de Cröddenbrug in de Oerdijk waren nog intact. Het waren twee simpele vlotbruggen. Ze waren uiteraard bruikbaar voor de infanterie, maar het was zeer de vraag of ook het zwaardere materieel de bruggen zou kunnen passeren. Verbreding van het front bleek een juiste beslissing te zijn. In de loop van vrijdag 6 april ging de Koerhuisbeekbrug de lucht in. De onbruikbaar geworden brug nodigde de Canadezen uit zich meer te concentreren op een aanval op Deventer vanuit het Colmschater gebied. De Winnipeg Rifles waren intussen bij Oxe de Schipbeek overgestoken. In de nacht van vrijdag 6 op zaterdag 7 april hadden de Canadezen hun bruggehoofd daar behoorlijk versterkt. Zij namen onder andere de Oxerhof in.

De Canadian Scottish volgden de Winnipegs. Daarbij kregen zij steun van het Zevende Canadese Verkenningsregiment. Ook de Regina Rifles trokken in die nacht naar de overkant. De Canadian Scottish rukten eerst oostwaarts op in de richting van het dorp Colmschate. Daarbij was het de bedoeling dat zij mogelijke Duitse weerstand in dat gebied zouden elimineren om vervolgens ook in de richting van de stad te trekken als een rugdekking voor de beide bataljons Rifles. De operatie begon zondagavond 8 april. Deventer nam het waar via een merkwaardig verschijnsel. De lucht boven Colmschate was verlicht. Met de grote legereenheden trokken luchtafweersecties mee. Ze waren uitgerust met afweergeschut, maar ook met zogenaamde zoeklichtbatterijen, gigantische generatoren die de energie opwekten voor sterke schijnwerpers. Zo konden ook in het nachtelijk duister vijandelijke vliegtuigen opgespoord en onder vuur worden genomen.

De Luftwaffe had echter zulke grote verliezen geleden, dat de oprukkende geallieerde legers nog slechts zelden vanuit de lucht onder vuur werden genomen, althans in Nederland. Dus behoefde ook de luchtafweer nauwelijks in actie te komen. Er werd een andere functie voor de zoeklichtbatterijen bedacht. De lichtkolommen werden hoog gericht, waardoor het licht terugkaatste van de wolken zodat het

gevechtsterrein in een soort maanlicht kwam te liggen. Zo werd het gezichtsveld belangrijk verruimd. In Deventer nam men de stralenbundels waar, maar niemand had er enige notie van wat het betekende, noch wat het uithaalde.

Over het Overijssels Kanaal

Die nacht (van zondag 8 op maandag 9 april) waren de Canadian Scottish het best uit de voeten gekomen. De Winnipeg en de Regina Rifles stonden weliswaar in de omgeving van het Overijssels Kanaal, maar ze bleken nog niet in staat om naar de overkant te komen. In die situatie werd besloten om de Canadian Scottish, die in de voordeligste positie stonden, het spits te laten afbijten. Op maandagmorgen 9 april werd de aanval ingezet vanuit Colmschate. Langs de Colmschaterweg rukten de eenheden op in de richting van de Rietmansbrug. Twee compagnieën ontfermden zich over het noordelijk van de Colmschaterstraatweg gelegen gebied, dat in de volksmond de Vijfhoek heet. De bedoeling was om door te dringen tot de Oerdijk en vandaar een poging te ondernemen de Cröddenbrug in bezit te krijgen. De infanterie mocht rekenen op de steun van tanks die bekend stonden als Shermans en Churchills. Het type dat bij Colmschate en Schalkhaar werd ingezet, was uitgerust met vlammenwerpers.

Tegen de avond werd de brug bereikt. Ook hier hadden de Duitsers pogingen gedaan om de brug te vernielen. Hoewel het om een eenvoudige constructie ging (de Cröddenbrug was een vlotbrug), was deze opzet maar gedeeltelijk gelukt. Te voet kon men de brug nog best passeren, hetgeen de Canadezen deden. In het beboste gebiedje noordelijk van de Oerdijk vestigden zij hun bruggehoofd. Versterkingen kwamen snel. De Duitsers antwoordden met fel mortiervuur. Het resultaat van het Duitse verzet was voor de mensen die in het gebied woonden angstaanjagend. Mortiergranaten ontploften her en der en richtten grote schade aan. Nog steeds is waar te nemen wat er aan materiële schade in de Vijfhoek en directe omgeving werd aangericht. Boerderijen die na de bevrijding zijn herbouwd, blijven herkenbaar aan de bouwstijl en de kleur van de metselstenen.

Richting Schalkhaar

Infanterie-eenheden waren intussen in groten getale over het kanaal getrokken. Voor de aanval op Schalkhaar en daarmee op Deventer had men de steun van zwaar materieel nodig: gevechtswagens en tanks. In allerijl werd door de genie-eenheid een baileybrug over het kanaal geslagen, waarover de voertuigen het kanaal konden passeren. In de nacht van maandag 9 op dinsdag 10 april

Canadese soldaten worden uitbundig begroet door Deventer jongeren.

kwam het bevel van brigadegeneraal Gibson om de aanval op Schalkhaar in te zetten. Wie zich een voorstelling wil maken van het verloop van de strijd daar, moet zich inleven in de plattegrond van het dorp tijdens de oorlog. De plattegrond van Schalkhaar zag er uit als een gaffel, een tweetandige hooivork. Men kan ook denken aan de Griekse letter Y. De steel of de poot werd gevormd door de verbinding van Schalkhaar met de Brinkgreverweg op Deventer grondgebied. De linkertand van de gaffel werd gevormd door wat thans de Koningin Wilhelminalaan heet en een voortzetting vindt in de langs de Westenbergkazerne lopende Spanjaardsdijk. De rechtertand door de Oerdijk, die naar de Cröddenbrug reikt. De kern van het dorp bevond zich tussen de Koningin Wilhelminalaan en de Oerdijk. Nagenoeg evenwijdig aan de Koningin Wilhelminalaan en de Oerdijk liep de Pastoorsdijk. De punten van de gaffel werden verbonden door de Kolkmanweg.

Vanaf het bruggehoofd in het bos bij de huidige manege Schalkhaar gingen de vermoeide soldaten rond het middernachtelijk uur op pad. Op hun route langs de Oerdijk troffen ze een geweldige ravage aan. Bomen en telefoon- en elektriciteitspalen lagen her en der over de weg. Daartussen bevonden zich vernielde Duitse transportwagens, auto's en karren. Springend, struikelend, vallend en klimmend zochten de Canadezen zich een weg naar Deventer. Spiedend naar Duitse tegenstanders gingen zij langzaam voort. Er was echter geen Duitser te bekennen.

De B-compagnie van de Scottish bereikte zonder dat er een schot viel de omgeving van het gemeentehuis. De commanderend officier van deze eenheid besloot het terrein van de Brinkgreven als verzamelgebied in te richten. De bebossing van het gebied en de verzameling gebouwen op het terrein van de Brinkgreven boden de militairen een goede

beschutting. In het schemer ontwaarden ze de schaarse bebouwing aan de rand van de stad. Op de voorgrond de lintbebouwing aan de Raalterweg en wat verder daarachter de contouren van de huizen aan de Swaefkenstraat als de meest noordoostelijke bebouwingsrand van Deventer.

Een sectie brenccarriers trok slechts een paar honderd meter met de B-compagnie op. Bij de splitsing met de Kolkmanweg zocht de commandant van de carriers, sergeant A.R.

Minnis, de noordoostelijke kant van het dorp op. Hij had opdracht gekregen om voor rugdekking te zorgen voor de troepen die het dorp zouden intrekken. Minnis reed langs de boschages waarin nu het Processiepark en het bejaardencentrum gelegen zijn. Nagenoeg aan het einde van de weg trof hij een villa aan (thans bewoond door de Deventer gynaecoloog dr. P. Lamping). Een juiste opstelling van zijn carrier gaf hem een onbelemmerd uitzicht op de omgeving. Naar het noordoosten had hij uitzicht op de kazerne en tot vrij ver kon hij de Spanjaardsdijk volgen. Voor hem lag het geheel onbebouwde gebied tussen de Koningin Wilhelminalaan en de Zandwetering, met daarachter het uit lage bebossing bestaande Wechelerveld. Naar het westen keek hij op de randbebouwing van het dorp. Een uitgelezen plekje. De elf bemanningsleden van de carrier-groep besloten het er even van te nemen. De dag brak aan en derhalve was het tijd voor een boterhammetje, uiteraard met thee. Niet alleen Engelsen zweren daarbij. Deze details komen uit het indrukwekkende boek dat de oorlogsgeschiedschrijver R.H. Roy heeft geschreven over de geschiedenis van het Canadian Scottish Regiment (ook wel 'Princess Mary's' genoemd). Het boek munt uit door de nauwgezetheid waarmee de verrichtingen van het regiment geboekstaafd zijn. Roy kon er een tot in de kleinste onderdelen verzorgd boek van maken door de precisie, waarmee de Canadese eenheden hun logboeken bijhielden. Ook na strijdmomenten die heel aangrijpend voor de schrijvers moeten zijn geweest.

Sergeant Minnis en zijn troepen

Sergeant Minnis en zijn tien medestrijders zaten dus op de vroege morgen van 10 april genoeglijk achter hun thee. Volkomen onverwacht vielen er enkele schoten. De sergeant rende het huis in en tuurde vanuit de bovenste verdieping de omgeving af. In de ochtendnevel nam hij een groep soldaten waar. Met geen mogelijkheid kon hij ontdekken of het Duitsers of eigen troepen waren. De helmen, die hij uiteindelijk duidelijk onderscheidde, namen zijn onzekerheid weg: het waren Duitsers. Een kort commando volgde en vanuit drie brenccarriers schoot een vuursalvo over de ontdekte Duitsers. Terwijl de

Een Canadese tank-eenheid krijgt even een adempauze. Deventenaren bekijken vol bewondering hun bevrijders.

sergeant vuursteun aanvraag van de in de nabijheid gelegen Canadese mortiergroep, doken de Duitsers de sloot in. De mortiergranaten, die in hun directe omgeving belandden, maakten hen verstandig. Een witte vlag ging omhoog en drieëntwintig Duitsers beleefden het einde van hun oorlog.

Daarmee was de strijd om Schalkhaar nog niet beslist. Nadat sergeant Minnis zijn krijgsgevangenen had overgedragen, nam hij zijn uitkijkpost weer in. Binnen een uur had hij opnieuw Duitsers in het vizier. Drie Duitse tanks rolden vanuit Averlo in de richting van de Koningin Wilhelminalaan, terwijl infanteristen door de diepe greppels aan weerszijden van de weg kropen. Een overmacht stond voor de carrier-sectie. Sergeant Minnis waarschuwde zijn commandant en vrijwel onmiddellijk kreeg hij steun. Eerst van de mortiergroep, daarna tevens van een aantal tanks. Het schrok de Duitsers allerminst af; tot drie keer toe werd het huis getroffen. Een korporaal werd gedood; vier soldaten moesten met verwondingen naar het veldhospitaal dat achter de linies was ingericht.

Heel dapper gedroeg zich de mortiergroep. Verrast als zij was door het onverwachte optreden van de Duitse tanks moest zij haar mortiergranaten op zo korte afstand laten inslaan, dat er steeds na elk schot onmiddellijk gedoken moest worden omdat de scherven van de eigen granaten hen anders om de oren waren gevlogen. Twee uur hielden de Duitsers stand. Twintig soldaten gaven zich over. Minstens een even groot aantal vond bij de gevechten de dood.

Meer dan duidelijk was intussen, dat de Duitsers niet van plan waren Deventer zonder slag of stoot in Canadese handen te laten vallen. Brigadegeneraal Gibson besloot daarom de sterkte van de troepen die probeerden Schalkhaar in handen te krijgen, op te voeren. De Canadian Scottish kregen aanvulling van het bataljon van de Winnipeg Rifles. Intussen

werd nog steeds gewerkt aan een versterking van de baileybrug die naast de Cröddenbrug was gelegd. Versterking was nodig, want Gibson wilde meer zwaar materieel aan de westzijde van het kanaal hebben. De genie had het er uiterst moeilijk mee, omdat de locatie bij voortdurend onder gericht artillerievuur vanuit Deventer lag. Ook dat was een aanwijzing dat de Duitsers niet van plan waren de strijd op te geven. Toch wisten ze intussen dat de weg naar het oosten volledig was afgesneden. De weg naar het westen werkte als een fuik. Er leek geen ontkomen meer aan...

In de beboste beschutting van Brinkgreven wachtte majoor E.G. English van de B-compagnie intussen op zijn volgende order. Hij en zijn manschappen lagen als het ware op de enkels van de Duitsers, die aan de stadsrand probeerden een wakend oog te houden op wat in en bij Schalkhaar gebeurde. Ze wisten niet welke positie de Canadezen hadden ingenomen. Om een uur of drie 's morgens ging de sergeant-majoor van de Duitse compagnie samen met een van zijn ondergeschikten op verkenning uit. Ze liepen regelrecht in de lopen van de wakende Canadezen... Daarna was het weer wachten. Het felle vuren in de vroege ochtend ontging de mannen uiteraard niet, maar wat er precies plaatsvond, bleef voorlopig een raadsel. De andere eenheden trokken ondertussen in de richting van de Raalterweg.

Hulp van het verzet

Rond de hele stad hadden de Duitsers een tankgracht laten graven. De Canadezen wisten dit precies. De (illegale) Centrale Inlichtingendienst had de BS opgedragen een kaart te maken van de Duitse concentraties en stellingen binnen Deventer. Sierd van Veen, een in Deventer ondergedoken koopvaardijofficier, had op basis van informatie van velen op een plattegrond van Deventer nauwkeurig ingetekend, waar stellingen waren aangelegd, waar zich loopgraven bevonden, waar versperringen waren opgericht en waar zich mijnevelden bevonden. Brigadegeneraal Gibson bewaarde de kaart tot zijn dood in 1986 als een kostbare herinnering aan de bevrijding van Deventer. Jan Koster bracht de kaart door de linies. Op zondagmorgen 8 april ging hij met een koerierster op pad. Bij de Wijtenhorstkolk stootte het tweetal, dat zich voordeed als een wandelend paartje, op in stelling liggende Duitsers. Zij toonden zich agressief. De koerierster ging terug naar de stad, maar Jan Koster zette door. Bij de Snipperling zwom hij, wegens het ontbreken van een andere mogelijkheid aan de overkant te komen, het kanaal over. Op weg naar de Oexerhof, waar de Canadezen hun hoofdkwartier hadden ingericht, sloop Jan

Koster langs de huizen. Even voorbij de bakkerij van Veldwachter ontdekten Duitsers hem. Ze riepen hem terug. Voor hij tevoorschijn kwam, zag hij kans de kaart en zijn revolver in een regenton te verstoppen. Zijn aanwezigheid verklaarde hij met het verhaal, dat hij op weg was naar zijn zuster, wier man in Duitsland werkte. Hij wilde haar met haar baby naar Deventer halen. Ze geloofden hem, maar ze wensten niet dat hij verder ging, vanwege de door de Canadezen uitgevoerde beschietingen. Koster werd in een schuilkelder geduwd.

Toen de Duitsers zich moesten terugtrekken, bleef hij achter. Hij haalde de kaart, maar liet zijn revolver liggen. Om de Oxerhof te bereiken, moest hij de spoorbaan naar Zutphen oversteken. Juist deze hielden de Duitsers in het vizier. Met gras en hooi camoufleerde hij zich en hij kwam rollend en kruipend de spoordijk over. Spoedig daarna maakte hij contact met de Canadese voorhoede. De ontvangst was niet zo vriendelijk. De Canadezen wantrouwden de kleine, sjofele man in zijn kletsnatte uitrusting. Hij werd overgedragen aan de militaire politie. De kaart die hij bij zich droeg, werkte echter als een tovermiddel. Van verdachte werd hij held, die gefêteerd moest worden.

De aanval op Deventer

In de loop van de morgen van 10 april, toen de Canadezen bevestiging gekregen hadden van de Duitse posities, werd het bevel 'aanvallen' gegeven. De gevechtstaf, met overste L.S. Henderson aan het hoofd, had haar positie bij de Cröddenbrug verlaten en zich ingericht in het dorp Schalkhaar. De bewoners van Schalkhaar was dat niet ontgaan. Zij concludeerden er uit dat de bevrijding een feit was. Iedereen liep de straat op. Waarschuwingen om voorlopig nog maar binnen te blijven werden genegeerd. De daarvoor betaalde tol was hoog. Tientallen

Schalkhaarders werden in de loop van de dag getroffen door scherven van granaten die de Duitsers bleven afvuren op de posities waar zij Canadese eenheden veronderstelden.

De Canadese legerleiding bleek exact op de hoogte van de plaatsen waar zij de Duitsers in Deventer moest zoeken. Dit was in het bijzonder het werk van de ondergrondse, die er in samenwerking met ambtenaren van de PTT voor zorgde dat de telefooncentrale, gevestigd in het postkantoor op de hoek van de Nieuwstraat en de Smedenstraat, intact bleef. De Duitsers hadden vernieling van de centrale op hun lijstje staan. De springladingen waren aangebracht, maar ze werden geblokkeerd. Derhalve kon er in Deventer getelefoneerd worden, ook naar Schalkhaar. Bekommerd om het lot van Schalkhaarse familieleden, kennissen en collega's grepen verschillende Deventenaren de telefoon om te horen hoe het er voor stond. Spontaan ontstond een informatiedienst. De Schalkhaarders vertelden de Deventer bellers hoe het er toeging; de Deventenaren op hun beurt vertelden over de troepenbewegingen die zij in Deventer waarnamen. Slimme Schalkhaarders bedachten al snel dat de Canadezen die informatie uit Deventer wel zouden willen hebben; een juiste veronderstelling. De Canadese gevechtstaf kreeg zo een aardig inzicht in wat er zich op dat moment in Deventer afspeelde. Duitse posities werden in kaart gebracht; de strategie werd er op afgestemd.

Rond het middaguur van dinsdag 10 april stond de brigade van generaal Gibson in slagorde opgesteld om naar Deventer op te rukken. Als startlijn was de Oosterwechelsweg gekozen. De Canadian Scottish namen de rechtervleugel, het open onbeschermd gebied dat moest leiden naar het nagenoeg onbebouwde Tuindorp en de huidige Keizerslanden. De Winnipeg Rifles zouden de richting van de Brinkgreverweg met zijstraten kiezen. Eenmaal in opmars - brencarriers, infanteris-

Deventenaren, door hun bevrijders bedacht met dikke plakken chocolade, poseren met de bemanning van een carrier.

De Canadese opmars

De stad was al maanden tevoren in staat van verdediging gebracht. Op de Gedempte Gracht waren forse betonnen en stalen palen de grond in gedreven. Hetzelfde was gebeurd in de omgeving van hotel de Leeuwenbrug, bij de Drakenbrug en aan de Kazernestraat. Achter de spoordijk hadden Duitsers een verdedigingslinie ingericht. Hier moesten de Canadezen tot staan worden gebracht. De IJsselbrug lag toen al in puin. Dinsdagmorgen om zeven minuten over negen waren de springladingen ontstoken. De uitwerking van de explosies was fataal. De schipbrug kon ook niet meer worden gebruikt. De dag tevoren lieten de Duitsers de brug, die voor de wal lag, vernielen. Daarbij zou het niet blijven. Om kwart voor twaalf ging het viaduct bij de Beestenmarkt met een knal de lucht in. Ontploffingen bleven elkaar opvolgen. Ook de andere viaducten werden vernield.

De Canadese opmars was niet meer te stuiten. Om half drie was de voorstad volledig bevrijd. Vlaggen wapperden achter de oprukkende troepen. De straten waren vol feestende mensen. De binnenstad wachtte nog op de bevrijders. Dat werd nog even moeilijk. De hoge spoorbaan was een uitgelezen plaats om je als verdediger achter te verschuilen. Maar de afstand van de IJssel langs de Ossenseweerdstraat, de Rijsterborgherweg en de Diepenveenseweg naar de Veenen is vrij groot. Deze afstand te verdedigen vergde een te grote inspanning voor het Duitse garnizoen in Deventer. Bovendien kwamen de Canadese eenheden niet in een rechte lijn op de spoorbaan aan. De uitgangsstrategie was, om de binnenstad van Deventer als het ware in de tang te nemen. De Duitsers waren zodoende gedwongen hun aandacht te verdelen. En dat ging hen slecht af. Rond het viaduct aan de Brinkgreverweg werd weliswaar stevig gevochten, maar voor de Duitsers was er uiteindelijk geen houden meer aan.

Een paar uur tevoren liepen ze nog met branie over de Brink, pantservuisten en mitrailleurs onverschillig in de hand. Maar toen de eerste Canadese eenheden het weliswaar vernielde, maar niettemin toch te passeren viaduct aan de Brinkgreverweg voorbij waren, verdwenen met de branie ook de Duitsers.

Wie zo dicht bij zijn einddoel is, verliest gemakkelijk zijn geduld. Zo niet de Canadese eenheden, die nu werkelijk voor het hart van de stad stonden. Omzichtig gingen ze de Gedempte Gracht en de Keizerstraat af. In huize Louise, op het kruispunt van de Keizerstraat, de Pikeursbaan, de Brinkpoortstraat en Gedempte Gracht, nestelden zij zich in. Het werd de laatste springplank naar het centrum. Merkwaaardige toestanden zouden zich voordoen, net als 's morgens al in de Swaefken-

Langs de Brinkgreverweg trokken de Canadese eenheden op naar de binnenstad, waar Duitsers hun laatste verzet boden.

ten, tanks en vlammenwerpers - ontbrandde een oorverdovend mitrailleur- en granaatvuur van Duitse zijde. Vanuit Duistervoorde en Twello regende het projectielen. Voorzien was dat pas na de eerste aanval zonodig de vlammenwerpers in de eerste linie gebruikt zouden worden. Het Duitse verzet noopte tot een correctie. De vlammenwerpers werden direct in eerste linie ingezet. De tankgracht werd haar gevaarlijke functie ontnomen. De eerste barrière was genomen.

Even een pauze in de achtervolging zou de Duitsers gelegenheid geven om zich te hergroeperen danwel nieuwe stellingen te betrekken. Zo bepaalde niet de zelf bedachte strategie het oprukken van de Canadezen, maar gaven de vluchtende Duitsers het tempo van de Canadese opmars aan. Verzaken was er niet bij. Het viel de Canadezen zwaar, want de weken die zij achter zich hadden, waren vermoeiend geweest. Het was afzien.

In de voorste bebouwing van de stad, de Swaefkenstraat en omgeving, verraste de snelle opmars de Duitsers volkomen. Volgens een notitie van een burger uit die dagen kwam het voor, dat terwijl Duitsers in de voorkamers van huizen nog schietposities zochten, Canadezen via de achterdeur binnenkwamen en de Duitsers volkomen overrompelden. Daar in de Swaefkenstraat ook maakten de Canadezen contact met de Binnenlandse Strijdkrachten. Zij hadden op verschillende punten in de Swaefkenstraat kwartier gemaakt bij te vertrouwen Deventenaren, om zich ten dienste te stellen van de Canadezen. Deze hulp werd in grote dankbaarheid aanvaard. In het al eerder genoemde boek van Roy beschrijft kapitein S.L. Chambers hoe leden van de Binnenlandse Strijdkrachten doorlopend belden met het nog bezette deel van Deventer om aan de weet te komen hoe de Duitsers zich gedroegen en wat ze nog aan versterkingen aan het aanbrengen waren. De BS-ers volgden de Canadezen op de voet. Van straat tot straat vonden zij steeds weer adresjes waar ze de telefoon konden gebruiken.

straat en omgeving. Kapitein S.L. Chambers, al eerder geciteerd, tekende in zijn logboek op dat hij bij de opmars meer problemen had ondervonden van de jubelende burgers dan van nog strijdende Duitsers.

De Canadezen verzamelden zich 's middags om half zes rond hun mitrailleurpost in huize Louise, in afwachting van het sein de binnenstad in te trekken. Een eenheid ging de Pikeursbaan op in de richting van de Boreelkazerne, de plaats waar de meeste Duitsers zich teruggetrokken hadden. Zij boden amper tegenstand, gedesillusioneerd als zij waren door de 'heldenrol' van hun officieren, die vrijwel allen de benen hadden genomen.

Een compagnie maakte zich op om het laatste deel van de Keizerstraat in te trekken. Honderden Deventenaren stonden daar, in toom gehouden door een paar politiemensen. Het leek op de intocht van Go Ahead toen het in 1933 landskampioen was geworden. De toeschouwers waren uitzinnig, de Canadezen daarentegen gespannen. De opdracht om Deventer te bevrijden was nog niet voltooid. Mogelijk zaten er nog Duitsers in hinderlagen. Bovendien lag Deventer nog onder Duits geschutsvuur; herhaaldelijk vlogen projectielen fluitend door de lucht. De samengelopen Deventenaren letten er nauwelijks op. De roes was volledig. Het Canadese soldatenblad *The Maple Leaf* zou later de ervaringen rond de bevrijding van Deventer veelzeggend samenvatten in de woorden: 'Het was een luisterrijk schouwspel.'

Bevrijd!

Deventer was intussen een gespleten stad. Op de avond van 10 april was het oostelijk stadsdeel - op Knutteldorp en het gebied rond de Fennenoordsweg met onder andere de gasfabriek na - bevrijd. In de Hoven, onbereikbaar geworden door vernieling van de verkeersbrug en de schipbrug, slopen de Duitsers nog rond, terwijl men voort-

durend het gejuich in de stad kon horen. Het oude Deventer was echter feest- en rouwstad tegelijk. Hoewel de bevrijdingsactie van de Canadezen vlot verlopen was - zelden hadden Gibsons troepen bij hun operaties zo'n beperkte tegenstand ervaren als in Deventer - eiste de bevrijding mensenlevens onder de oprukkende Canadezen en onder de burgers van Deventer. De Duitsers probeerden met een regen van granaten de Canadese opmars naar het centrum te verhinderen. In het wilde weg werd op de voorstad geschoten.

Omstreeks drie uur werd dat in de omgeving van de oude begraafplaats aan de Diepenveenseweg een aantal mensen noodlottig. Granaten sloegen in. Er brak paniek uit. Gillend stoven de mensen uiteen en renden naar de dichtstbijzijnde huizen. Twaalf Deventenaren - twee vrouwen en tien mannen - bleven liggen. Zij waren dodelijk getroffen door granaatscherven of levensgevaarlijk gewond, zodat de opgeroepen medische hulp geen uitkomst meer kon bieden. Op andere plaatsen in de stad werden nog zeventien burgers door granaatscherven getroffen, zoals aan de Vetkampstraat, de Rielerweg, de Kleine Overstraat, de Walstraat, de Landstraat en de Brinckerinckstraat.

De dreiging die uitging van het Duitse geschut leidde tot een Canadees antwoord. Op 10 april leidde dat tot vier burgerslachtoffers op de Hoven. Een huis aan de Bloemstraat kreeg een voltreffer, waarbij de bewoners omkwamen. Onder de vier slachtoffers bevond zich een kind dat door een scherf werd getroffen. De bewoners van Knutteldorp, de Zutphenseweg en rond de (niet meer bestaande) Fennenoordsweg wachtten op 10 april tevergeefs op de Canadezen. Bevrijding van dit stadsdeel werd overgelaten aan groepen die vanuit Epse de stad binnen zouden komen zodra de hoofdmacht van de brigade tot het centrum van de stad was doorgedrongen. Om ongeveer een uur in de nacht van dinsdag 10 op woensdag

Spontaan trekken groepjes Deventenaren door de straten om uiting te geven aan hun vreugde over de bevrijding.

11 april kwam deze sectie Deventer binnen via de Zutphenseweg. In de buurt van de sectiecommandant liep een Canadese hospik mee die de bewoners in gebrekkig Nederlands toeschreeuwde deuren en ramen van hun woningen te openen. Dit als een controlemogelijkheid op de aanwezigheid van Duitsers. Deze Canadees was de zoon van een Nederlandse moeder. Eén huis aan de Fennenoordsweg bleef gesloten. Het was verdacht. Met geweerkolven werd op de deur geramd. Deze opende zich pas na enige tijd, waarna een vuursalvo volgde. Een Deventer vrouw, die met haar bejaarde ouders in de kelder gezeten had, werd dodelijk getroffen. Het buurtje toonde zich geschokt. Men had de laatste dagen al zoveel moeten meemaken. De gasfabriek, op het aangrenzende terrein, was ettelijke malen beschoten. Vlak voor de bevrijding kregen de gashouders een voltreffer. Het gevolg was dat aan de Fennenoordsweg een aantal kelders vol water liep. Bovendien was uitstromend gas voor de buurt een gevaar geworden. Velen hadden elders een veilig heenkomen gezocht. Met de Canadezen in aantocht was iedereen toch maar weer naar het eigen huis getrokken. En nu dit.

Op de morgen van 11 april was Deventer bevrijd, althans het oostelijke stadsdeel. De Hoven lag nog in bezet gebied. De bevrijding van dit stadsdeel zou een moeilijke operatie worden. Voor deze actie werd de Zevende Brigade van generaal Gibson niet ingezet. Haar gevechtsoorder wees niet in westelijke, maar in noordelijke richting: Diepenveen, Olst, Wijhe, Zwolle.

De bevrijding van Diepenveen

In Salland hadden zich in de voorafgaande dagen merkwaardige taferelen afge-

speeld. Duitse troepen waren ongedisciplineerd op de terugtocht. In groepjes passeerden ze de Raalterweg op weg naar het noorden, omdat de route naar het westen was afgesneden. Naar het oosten konden ze ook niet meer ontkomen omdat de Tweede Canadese Infanterie Divisie al bijna in Assen stond. De vluchtende Duitsers, die gebruikmaakten van handkarren, kruiwagens en kinderwagens, doken ook de binnenwegen op toen zij ervoeren dat transporten over de Raalterweg regelmatig vanuit de lucht beschoten werden. Bovendien wisten zij dat de veerpont bij Olst nog intact was. Het bood de kans om weg te komen naar de Veluwe. Deze troepenconcentratie in Olst bleef bij de Canadese waarnemers niet onbekend. Vandaar dat besloten werd haast te maken met de opmars in noordelijke richting. Het ging vrij gemakkelijk.

In de namiddag van 10 april, toen de hoofdmacht van de Zevende Brigade tot in het centrum van Deventer was doorgedrongen, waren enkele kleine gevechtsgroepen uitgewaaid in de richting van Diepenveen. Ze troffen daar een concentratie Duitsers aan. Infanteristen hadden posities ingenomen in de smalle sloten die langs de Wechelerweg (beter bekend als het Driekwartierslaantje) en de Wetermansweg lopen. Omdat het intussen donker geworden was, werd besloten niet de aanval te zoeken maar Deventer aan de noordelijke kant waakzaam af te grendelen. Toen de volgende morgen patrouilles op verkenning gingen, was er geen Duitser meer te bekennen. Onder dekking van het duister hadden zij zich in de richting van Olst teruggetrokken. De Canadese patrouilles, onder andere uitgerust met brencarriers, zetten hun verkenning voort. Om acht uur waren ze bij de Draaiom bij het centrum van het dorp. Twee pantserwagens voegden zich bij de kleine gevechtseenheid en samen trok men op naar het Kerkplein. Daarmee was de bevrijding van Diepenveen voltooid.

De bevrijding van Olst

Het was de bedoeling Olst vanuit twee richtingen aan te vallen. Eén opmars was voorzien vanuit Diepenveen, de andere uit de richting Wesepe. De oostelijke concentratie van de Canadezen was het sterkst. Tot die eenheden behoorde ook de gevechtsleiding. De bij Wesepe samengetrokken Duitse troepen waren niet van plan om zich zonder meer over te geven. Debet daaraan was het gedrag van een zekere Hauptmann Müller, die met panisch fanatisme zijn troepen bijeenhield. Hij liet schuttersputten graven en installeerde een paar mitrailleurposten. Een sectie die was uitgerust met pantservuisten ging in camouflagestellingen. Dit gebeurde op 10 april, toen

Medewerkers van het Rode Kruis zwaaien de Canadese bevrijders bij de Grote Kerk met Britse vlaggen toe.

Canadese militairen bij het postkantoor, dat door moedig optreden van het verzet voor vernieling werd behoed.

de Canadezen nog in de straten van Deventer vochten. Dieperinks molen, eens een karakteristiek punt in de Weseper lintbebouwing langs de Raalterweg, diende de Duitsers als waarnemingspost. De Hauptmann raakte in de loop van de avond in paniek. Hem was gemeld dat er weliswaar in Deventer gevochten werd, maar dat verkenningseenheden van de Canadezen al rondzwierven in de buurt van abdij Sion en dat zij oostelijk door het beboste gebied van Averlo waren opgerukt tot aan het open gebied dat Wesepe van de Malbergerweg scheidt. Hij sommeerde een groepje soldaten op verkenning uit te gaan. Zij kregen de boodschap mee 'zu schiessen' wanneer ze ook maar iets verdachts bespeurden. Het was een loze boodschap, want de soldaten hadden geen wapens meer.

De officier verviel in razernij. Elk spoor van redelijk denken verliet hem. Omstreeks middernacht deelde hij de foeragehandelaar en molenaar J.A. Dieperink mee dat de molen in brand gestoken zou worden. Als reden gaf hij op dat in zijn 'Heimat' alles kapot lag en dat dit een rechtvaardiging was om ook brandschatting door Nederland te gaan. Zonder pardon werd de molenkap met benzine besprenkeld en vervolgens in brand gestoken.

Een paar uur tevoren viel er nog zo'n daad te registreren. Duitsers, die dagenlang onderdak gevonden hadden in en rond de zuivelfabriek en de woning van directeur L. van der Veer, maakten aanstalten Wesepe te verlaten. Het gammele wagenpark werd in colonne gezet. Wesepenaren die hun toevlucht in de kelders van de zuivelfabriek hadden gezocht, was het vertrek van de Duitsers uiterst welkom. Een concentratie Duitsers was een schuttersdoel. Maar zo gemakkelijk verliep het niet. Tegen elf uur 's avonds gelastte een aantal militairen dat iedereen zich uit de voeten moest maken, omdat de commandant de fabrieksschoorsteen wenste op te blazen. Kort daarna werd een oorverdovende knal gehoord, gevolgd door een indringend doffe slag. De omgeving

trilde. De pijp was omver gehaald.

De bevrijding van Wesepe verliep vlot. De Duitsers waren op de vlucht in de richting van Olst, Middel en Broekland en konden derhalve geen tegenstand meer bieden. Er werd echter niet meteen doorgestoten in de richting Olst. Wel gingen verkenningseenheden op pad, maar het commando voor de aanval liet op zich wachten. Brigadegeneraal Gibson wilde zijn hoofdmacht in een zo strategisch mogelijke uitgangstelling brengen. De troepen werden geconcentreerd langs de weg van de Eikelhof naar de aansluiting met de Molenweg. Van daaruit werd in westelijke richting opgetrokken. Vanuit de Kletterstraat werd het gebied tot de IJssel bezet, zodat Olst in een halve cirkel kwam te liggen. Toen de Canadezen eveneens oprukten vanuit Wesepe en de Boskamp bevrijdden, hadden de Duitsers nog slechts twee kansen om te ontkomen: via het veer naar Welsum of via de noordelijke route richting Wijhe.

De Canadese gevechtsleiding moest bij Olst rekening houden met hardnekkige tegenstand. In de nazomer van 1944 hadden de Duitsers mannen laten werken aan de aanleg van verdedigingsstellingen langs de IJssel. Vanaf dat moment wist iedereen wat de Organisation Todt was. Zo'n achthonderd Duitse burgers werden naar Olst gebracht om door graafwerk en met hout, dat op grote schaal gehakt was in de Sallandse bossen, militaire stellingen aan te leggen. Het waren niet de sterkste en slimste Duitsers die naar Olst kwamen. Wie op deze kwalificaties kon bogen, was ingelijfd in Hitlers legers. Eigenlijk was het een hopeloos gezelschap. Veel meer dan van de Nederlandse pot nuttigen, konden de mannen niet. Toen bleek dat de Duitsers geen prestaties konden leveren, werd een andere methode toegepast.

De burgemeester van Olst, de NSB-er jonkheer P.J.M. Coenen van den Oosterhoff, die trachtte op het gemeentehuis de lakens uit te delen, kreeg opdracht inwoners aan te schrijven om te komen graven. Als trouw vazal van de bezetters deed hij dat, evenals een aantal van zijn nazistische collega's in buurgemeenten. De aangeschrevenen kwamen daardoor flink in de problemen. Slechts weinigen wilden voor de Duitsers graven en onderduiken was niet eenvoudig. De meesten besloten maar te gaan, onder het motto dat de tijd wel raad zou geven. Dit bleek zo te zijn. De rijen dunden snel uit. Nooit zijn de mannen van Olst zo ongezond geweest als in die periode. De Olster artsen schreven tientallen vrijstellingen uit. Ook het aantal onderduikers nam snel toe. De Organisation Todt moest daarom wat anders bedenken: razzia's in onder andere Deventer, Holt en Rijssen. Martin Hols en Herman Steunenbergh, die de Holtense oor-

logsgeschiedenis hebben beschreven, weten in hun boek te vertellen dat de Holtenaren de razzia's als een drijfjacht ervoeren. Duitse militairen kamden op zaterdag 14 oktober 1944 het Holtense grondgebied compleet uit. Wie een broek droeg en er redelijk gezond uitzag, werd in de buurt van de ruïne van de Waardenborgh bijeengebracht voor transport naar de IJssellinies. Al met al lag Olst aardig in de verdediging.

Net als in andere plaatsen konden de Canadezen rekenen op betrouwbare informanten uit de illegaliteit. Een vijftigtal Olstenaren kon bogen op een langdurig en ook onverschrokken rol in de verzetsbeweging. Uit die kring van getrouwen meldden zich enkelen bij de Canadese gevechtsleiding, nadat deze kwartier gemaakt had op de Boskamp. Tot hen behoorden de drieëntwintigjarige Jan (Johannes Wilhelmus) Hoogland en de uit Kamerik afkomstige Leendert Immerzeel, bijna drieëntwintig jaar. Zij hielden zich beschikbaar om Canadese verkenneren te gidsen. Hoogland werd in de nacht van 12 op 13 april met twee Canadese militairen op pad gestuurd om zekerheid te krijgen over de sterkte van de Duitsers binnen Olst; daar bestond verschil van mening over. De gevechtsleiding had in Wesepe de mededeling gekregen dat Olst hoordevol Duitsers zat. 'Wel een paar honderd', werd er gezegd. Andere berichten spraken dat tegen. Majoor E.G. English, die we al ontmoetten als de commandant van de compagnie die op het terrein van de Brinkgreven als eerste voor de grenzen van Deventer kwam te liggen, wenste zekerheid. De missie van het drietal liep slecht af. Hoogland en de beide Canadezen stuitten op een Duitse patrouille en werden gevangen genomen. De Canadezen gingen in krijgsgevangenschap, Hoogland werd als terrorist beschouwd en ter beschikking gesteld van de Duitse krijgsmacht te velde. In Heerde werd hij voorgeleid. Zijn beroep op het lidmaatschap van de Binnenlandse Strijdkrachten, waardoor hij de status van militair zou genieten en aldus beschermd zou zijn door het internationale recht, werd honend als 'onzin' afgedaan. Op de dag van Olsts bevrijding, 13 april, werd het tegen hem uitgesproken doodvonnis voltrokken bij de Olsterbrug te Heerde, tegelijk met de doodvonnissen die waren opgelegd aan een aantal Heerder verzetsmensen.

Ook de tweede Olster gids, Leendert Immerzeel, zou niet levend terugkeren. De verkenningseenheid waartoe hij hoorde, stuitte bij de Koekoeksbrug op een Duitse wachtpost, die onmiddellijk het vuur opende. Immerzeel en een Canadees werden dodelijk getroffen. Zijn naam zou later verbonden worden aan de brug waarbij hij het leven liet. Geen gemeentebestuur heeft de gevallen ver-

zetsstrijders zo geëerd als dat van de gemeente Olst. Terwijl elders vaak volstaan werd met een Plein 1940-45, een Bevrijdingsweg en een Verzetslaan benoemde Olst de gevallen zonder uitzondering in de wegenkaart van de gemeente.

Immerzeels verzetsgeschiedenis was bijzonder. Heel jong al droomde hij van een loopbaan bij de politie. Zo kwam hij bij het Politie Opleidingsbataljon (POB) in Schalkhaar. Daar vielen hem spoedig de schellen van de ogen. Opleiding en training waren doordrenkt van nazistische ideologieën. Deze pasten niet bij hem. Hij nam de benen en vond in Olst een onderduikadres. Afwachten lag niet in zijn aard en daarom sloot hij zich aan bij de knokploeg Olst. Als lid van die knokploeg nam hij deel aan tal van acties tegen de bezetters. In de loop van de nacht van 12 op 13 april namen de Canadezen waar dat de Duitsers ook in Olst hun vernielingstactiek toepasten. De watertoren, een deel van het fabriekscomplex van Bakhuis Olba en de schoorsteen van de zuivelfabriek aan wat toen de Schoolstraat heette (nu Schamhartstraat) waren zinloos vernield. In de vroege ochtend zetten de Canadezen hun aanval in. Van tegenstand was geen sprake meer. Rond het middaguur tekende majoor English een eigenhandig geschreven document: 'To whom it may concern: The village of Olst has now been cleared of all Germans.'

Wat er daarna voor de Zevende Brigade op Overijssels grondgebied volgde, was nauwelijks meer dan een aangeklede oefening colonnerijden. Al daags na de bevrijding van Olst, zaterdag 14 april, stonden de Canadezen voor Zwolle, dat ze eigenlijk zonder slag of stoot bevrijdden.

Inzet NBS

De opzet was dat het strijdend gedeelte van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (de samenbundeling van LKP-, RVV- en OD-groepen) bij de bevrijdingsoperaties zou worden ingeschakeld. Zoals in het hoofdstuk over de illegaliteit werd gemeld, werd in Deventer geprobeerd om gebouwen en inrichtingen die vitaal waren voor de Canadese opmars, te behouden. De keuze viel op de verkeersbrug over de IJssel, de brug bij Twentol in de Zutphenseweg en de in het postkantoor aan de Nieuwstraat gevestigde telefooncentrale. Het waren opdrachten met ongelijke kansen, vanwege de Duitse overmacht. De verzetsgroepen waren van beperkte omvang en beschikten uitsluitend over handwapens.

Omstreeks 5 april brachten de Duitsers springladingen aan onder de verkeersbrug. Het ontstekingsmechanisme lag klaar in het kaaspakhuis van Brans, dat dienst deed als

Klaas Vos was chef redactie van het *Deventer Dagblad*, wethouder en locoburgemeester van Deventer, en lid van Provinciale Staten van Overijssel. Hij is thans bestuurskundig adviseur en publicist.

Dr. Coen Hilbrink is als historicus verbonden aan het Oost-Europa Instituut te Amsterdam.

Hij promoveerde in 1988 op het proefschrift *De illegalen. Illegaliteit in Twente en het aangrenzende Salland*. In 1995 verscheen van zijn hand 'In het belang van het Nederlandse volk...' - *Over de medewerking van de ambtelijke wereld aan de Duitse bezettingspolitiek 1940-1945*.

